

Podatki i ZUS

Definicja podatku – jego cechy i podstawowe funkcje

Ordynacja podatkowa definiuje podatek jako publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z Ustawy podatkowej. Ekonomiści podkreślają fakt, że to charakter pieniężny odróżnia podatek od innych świadczeń na rzecz państwa, np. od świadczeń na rzecz obronności państwa – rzeczowych (oddanie nieruchomości do użytkowania jednostkom wojskowym) lub osobistych (służba). Historia wskazuje, że cechy podatku kształtowały się przez długi czas i miały różne formy. Do lat 70. XX w. rolnicy byli zobowiązani dostarczać na rzecz państwa płody rolne w formie tzw. dostaw obowiązkowych. Świadczy to o rzeczowym charakterze podatku w tamtych czasach.

Wpływy z tytułu podatku są wykorzystywane na potrzeby realizacji zadań publicznych, do których należą m.in.: finansowanie szkół i publicznych uczelni, zapewnienie darmowej publicznej opieki zdrowotnej, budowa dróg, oświetlenie ulic czy finansowanie służby obronnej. Określając to prościej: wpływy z podatków wykorzystywane są do finansowania dóbr i usług na rzecz dobra wspólnego obywateli.

Nakładanie podatków w systemie gospodarczym pełni określone funkcje. Należą do nich:

- funkcja fiskalna (podatki są źródłem dochodu Skarbu Państwa i jednostek samorządu terytorialnego),
- funkcja redystrybucyjna (podatki wtórnie korygują poziom dochodów ukształtowanych pierwotnie przez sytuację rynkową),
- funkcja stymulacyjna (oddziaływanie za pomocą bodźców finansowych na zachowania i decyzje gospodarcze).

System podatkowy w Polsce. Elementy konstrukcyjne podatku

Aktualnie w Polsce wyróżniamy kilkanaście rodzajów podatków. Najważniejsze z nich to:

- podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT),
- podatek dochodowy od osób prawnych (CIT),
- podatek od spadków i darowizn,
- podatek od czynności cywilnoprawnych,
- podatek rolny,
- podatek leśny,
- podatek od nieruchomości,

- podatek od środków transportowych,
- podatek od towarów i usług (VAT),
- podatek akcyzowy,
- podatek od gier.

Podatki w Polsce nakładane są wyłącznie w drodze ustawy. Ustawy określają tzw. elementy konstrukcyjne podatku, które są niezbędne do jego naliczania i realizacji. Do elementów konstrukcyjnych podatku należą: podatnik, przedmiot opodatkowania, podstawa wymiaru podatku oraz stawka podatkowa. **Podatnik**, według ordynacji podatkowej, to osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu, czyli podlegająca prawu nakładania i naliczania podatków. **Przedmiotem podatku** jest to, od czego płacony jest podatek (majątek lub czynność). **Podstawa wymiaru podatku**, nazywana również podstawą opodatkowania, to wielkość wyrażająca w sposób wartościowy (np. dochód, cena rynkowa) lub ilościowy (powierzchnia, liczba sztuk) przedmiot podatku. **Stawka podatku** określa wysokość podatku od jednej jednostki podstawy opodatkowania. Stawki służą bezpośrednio do naliczania podatków. Występują m.in. stawki kwotowe (określona suma od każdej jednostki podstawy opodatkowania), stawki procentowe (podatek stanowi określony procent wartości przedmiotu opodatkowania) lub stawki ryczałtowe (wysokość podatku może być niezależna od wielkości podstawy opodatkowania).

W tabeli poniżej scharakteryzowano wybrane podatki.

Tabela 1. Wybrane podatki w Polsce i ich ogólna charakterystyka

Charakterystyka	Nazwa podatku		
	Podatek rolny	Podatek od nieruchomości	Podatek od spadków i darowizn
Podatnicy	Właściciele gruntów, posiadacze samoistni gruntów, użytkownicy wieczystości gruntów	Osoby fizyczne, osoby prawne, jednostki organizacyjne, w tym spółki nieposiadające osobowości prawnej, będące: właścicielami, posiadaczami samoistnymi nieruchomości lub obiektów budowlanych	Osoby fizyczne, osoby prawne (obdarowane)
Przedmiot opodatkowania	Grunty sklasyfikowane w ewidencji gruntów i budynków jako użytki rolne, z wyjątkiem gruntów zajętych na prowadzenie działalności	Grunty, budynki lub ich części, budowle lub ich części związane z prowadzeniem działalności gospodarczej	Nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych tytułem: dziedziczenia, darowizny, zasiedzenia; nieodpłatnego zniesienia współwłasności; zachowku, nieodpłatnej: renty,

	gospodarczej innej niż działalność rolnicza		użytkowania lub służebności
Podstawa wymiaru	Powierzchnia gruntów w hektarach przeliczeniowych	Dla gruntów – powierzchnia gruntu (w m ² lub ha); dla budynków lub ich części – powierzchnia użytkowa (w m ²); dla budowli lub ich części związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej – ich wartość	Wartość nabytych rzeczy i praw majątkowych po potrąceniu długów i ciężarów
Stawka podatku	Stawka kwotowa: równowartość pieniężna 2,5 q lub 5 q żyta	Dla budynków i gruntów – stawki kwotowe, ogłaszane corocznie przez Ministerstwo Finansów (stawki maks.); dla budowli – stawka procentowa 2%	Stawka procentowa: od 3% do 20%; zróżnicowana ze względu na przynależność do zdefiniowanych grup podatkowych oraz wartość spadku
Wybrane ulgi i zwolnienia przedmiotowe	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: użytki rolne klasy V, VI i VIz, nieużytki, użytki ekologiczne; inne ulgi: ulga inwestycyjna, ulga dla terenów podgórskich i górskich, ulga z powodu stanu klęski żywiołowej	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: budynki i budowle na obszarze lotnisk użytku publicznego, we władaniu muzeów rejestrowanych, wpisanych do rejestru zabytków; budynki położone na terenie rodzinnych ogrodów o powierzchni zabudowy do 35 m ² (z wyjątkiem zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej); budynki służące działalności leśnej, rybackiej lub rolniczej	Zwolnieniu z opodatkowania podlegają: nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyma i macochę darczyńcy lub spadkodawcy; nabycie przez rolnika pojazdów rolniczych i maszyn rolniczych oraz części do tych pojazdów; nabycie własności gruntów, stanowiących gospodarstwo rolne
Przeznaczenie	Budżet gminy	Budżet gminy	Budżet gminy

Źródło: opracowanie własne.

Podatek dochodowy

Dochody osób fizycznych oraz osób prawnych są obciążone podatkiem dochodowym. Każda jednostka uzyskująca dochód jest zobowiązana uiścić odpowiednie świadczenie podatkowe. Ogólna charakterystyka podatków dochodowych została przedstawiona w poniższej tabeli.

Tabela 2. Podatki dochodowe w Polsce i ich ogólna charakterystyka

Nazwa podatku	Podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT)	Podatek dochodowy od osób prawnych (CIT)
Podatnicy	Osoby fizyczne	Osoby prawne, spółki kapitałowe w organizacji, spółki komandytowo-akcyjne, jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej
Przedmiot opodatkowania	Dochód (rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania w danym roku podatkowym)	Dochód (rozumiany jako nadwyżka sumy przychodów nad kosztami ich uzyskania w danym roku podatkowym)
Podstawa wymiaru	Suma dochodów	Suma dochodów
Stawka podatku	Stawka procentowa: 17% i 32%	Stawka procentowa: 9% i 19%
Przeznaczenie wpływów	Budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego	Budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego

Źródło: opracowanie własne.

Wpływy z tytułu podatków

Środki wpłacane z tytułu podatków zasilają budżet państwa oraz budżety jednostek samorządów terytorialnych. Ze względu na miejsce zasilania (organu pobierającego) podatki dzielone są na:

- podatki centralne (państwowe) – zasilające budżet państwa,
- podatki lokalne (samorządowe) – zasilające budżety jednostek samorządu terytorialnego,
- podatki wspólne – zasilające budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych.

Przykłady poszczególnych podatków przedstawiono w poniżej tabeli.

Tabela 3. Podział podatków ze względu na miejsce zasilania

Grupa podatków ze względu na miejsce zasilania	Podatki centralne	Podatki lokalne	Podatki wspólne
Przykłady podatków	Podatek akcyzowy, podatek od towarów i usług, podatek od gier	Podatek rolny, podatek leśny, podatek od nieruchomości, podatek od spadków i darowizn	Podatek dochodowy od osób fizycznych, podatek dochodowy od osób prawnych

Źródło: opracowanie własne.

Podatki to główne dochody budżetu państwa polskiego. Stanowią one blisko 90 proc. dochodów ogółem. W Polsce w grupie dochodów podatkowych największy udział posiada podatek od towarów i usług. Oprócz podatku VAT znaczące wpływy występują z tytułu podatku akcyzowego oraz podatku dochodowego od osób prawych.

Uproszczone formy rozliczania podatku dochodowego osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą

Oprócz rozliczania podatku dochodowego od osób fizycznych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą na zasadach ogólnych polskie prawo wprowadza możliwość rozliczania podatku w formie uproszczonej. Do uproszczonych form zaliczamy: kartę podatkową oraz ryczałt od przychodów ewidencjonowanych. Pierwsza z wymienionych form skierowana jest do małych firm zatrudniających maksymalnie 3–5 osób (w zależności od branży). Główną zaletą karty podatkowej jest brak wymogu ewidencji dochodów. Rozliczanie podatku za pomocą ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych (druga uproszczona forma) dedykowane jest przedsiębiorcom, którzy w poprzednim roku podatkowym uzyskali przychody z działalności w wysokości nieprzekraczającej równowartości 250 000 euro. Obie z wymienionych form opodatkowania ograniczone są katalogiem wyłączeń. Do ograniczeń zastosowania karty podatkowej należą m.in.: prowadzenie działalności gospodarczej przez małżonka osoby fizycznej lub sprzedaż towarów objętych podatkiem akcyzowym. Ograniczenia do stosowania ryczałtu od przychodów ewidencjonowanych to m.in.: działalność gospodarcza w formie apteki, lombardu, kantoru lub wykonywanie wolnych zawodów.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) powstał 24 października 1934 r., jednak w obecnym kształcie funkcjonuje od roku 1988. ZUS jest jednostką państwową, najważniejszą instytucją polskiego systemu ubezpieczeń społecznych. Nadzór nad działalnością ZUS sprawuje minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, który pełni swoją funkcję w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej.

Zadania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych nakłada na ZUS szereg obowiązków. Należą do nich m.in.:

- stwierdzanie, ustalanie, wymierzanie, pobieranie i rozliczanie składek na ubezpieczenia społeczne;

- opiniowanie projektów aktów prawnych z zakresu zabezpieczenia społecznego;
- realizacja umów i porozumień międzynarodowych w dziedzinie ubezpieczeń społecznych;
- wystawianie osobom uprawnionym do emerytur i rent imiennych legitymacji emerytarncisty;
- dysponowanie środkami finansowymi funduszy ubezpieczeń społecznych oraz środkami Funduszu Alimentacyjnego;
- opracowywanie aktuarialnych analiz i prognoz w zakresie ubezpieczeń społecznych;
- kontrola orzecznictwa o czasowej niezdolności do pracy;
- kontrola wykonywania przez płatników składek i przez ubezpieczonych obowiązków w zakresie ubezpieczeń społecznych oraz innych zadań zleconych zakładowi.

Trzyfilarowy system emerytalny w Polsce

W 1999 r. wprowadzono w Polsce trzyfilarowy system emerytalny. ZUS odpowiedzialny jest wyłącznie za pierwszy filar, który oparty jest na Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Drugi filar został oparty na otwartych funduszach emerytalnych (OFE), a trzeci filar – m.in. na indywidualnym koncie emerytalnym (IKE), indywidualnym koncie zabezpieczenia emerytalnego (IKZE) i pracowniczych programach emerytalnych (PPE) oraz od 2019 r. – pracowniczych planach kapitałowych (PPK).

OFE to fundusz, do którego wpływa ustalona część odprowadzanej składki z tytułu ubezpieczenia społecznego. Ma on charakter kapitałowy. OFE zakładane jest i zarządzane przez powszechne towarzystwo emerytalne (PTE). Wyniki inwestycyjne osiągnane przez OFE są uzależnione od zarządzającego, czyli PTE.

IKE i IKZE to formy dobrowolnego oszczędzania na emeryturę za pomocą produktów oszczędnościowo-inwestycyjnych. Produkty te to zmodyfikowane standardowe oferty: bankowych rachunków oszczędnościowych, rachunków maklerskich, funduszy inwestycyjnych czy polis ubezpieczeniowych. Wszystkie produkty IKE i IKZE są wzbogacone o korzyści podatkowe (np. ulgi), co ma skłaniać do oszczędzania za pomocą tych kont. Szczegółowe informacje na temat IKE i IKZE przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Charakterystyka IKE oraz IKZE

Charakterystyka	IKE	IKZE
Obowiązujący limit wpłat rocznych	Równowartość kwoty trzykrotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok	Równowartość kwoty 1,2-krotności przeciętnego prognozowanego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok
Podmioty oferujące produkty	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie	Towarzystwa funduszy inwestycyjnych, powszechne towarzystwa emerytalne, zakłady ubezpieczeniowe, banki, biura maklerskie
Korzyści podatkowe	Brak podatku od zysków kapitałowych	Brak podatku od zysków kapitałowych, możliwość odliczania wpłat od podstawy opodatkowania
Limit rocznej wpłaty na 2021 r.	15 777 zł	6310,80 zł
Limit wpłaty dla osób samozatrudnionych	15 777 zł	9466,20 zł
Wypłata z zachowaniem korzyści podatkowych	W wieku 60 lat	W wieku 65 lat
Liczba otwartych kont na koniec czerwca 2019 r.	1 010,4 tys.	690,9 tys.
Łączna wartość zgromadzonego kapitału na koniec czerwca 2019 r.	9,5 mld zł	2,7 mld zł

Źródło: opracowanie własne.

PPE to kolejna możliwość oszczędzania na emeryturę w ramach trzeciego filaru. W odróżnieniu od IKE i IKZE w tym przypadku to pracodawca, a nie sam pracownik dokonuje większości wpłat (składki podstawowe). Program może dopuszczać też odprowadzanie składek dodatkowych przez pracowników. Ta forma inwestycji również charakteryzuje się preferencyjnymi warunkami: składka podstawowa odprowadzana przez pracodawcę zwolniona jest z obciążenia składkami na ubezpieczenia społeczne, a zyski z inwestycji i wypłata środków z PPE zwolnione są z podatku dochodowego. Środkami w ramach PPE zarządza wybrana instytucja finansowa, np. towarzystwo funduszy inwestycyjnych lub zakład ubezpieczeniowy.

Od drugiej połowy 2019 r. pracownikom firm oferowana jest kolejna forma wsparcia oszczędzania na emeryturę – w postaci pracowniczych planów kapitałowych (PPK). Do 10 listopada 2020 roku umowę o prowadzenie PPK miały obowiązek zawrzeć wszystkie firmy zatrudniające co najmniej 20 pracowników. Od 1 stycznia 2021 obowiązkiem wdrożenia PPK zostały objęte również pozostałe podmioty zatrudniające pracowników i jednostki sektora finansów publicznych. Decyzja o przystąpieniu do PPK należy do pracownika i jest dobrowolna. PPK polega na odkładaniu określonego procentu wynagrodzenia przez pracownika oraz dokładaniu określonej procentowo kwoty przez pracodawcę, a następnie odprowadzaniu jej do instytucji, która będzie zarządzać tymi środkami aż do ich wypłacenia. Do instytucji tych należą: towarzystwa funduszy inwestycyjnych, zakłady ubezpieczeniowe oraz powszechne towarzystwa emerytalne. Wypłata środków ma nastąpić po ukończeniu przez pracownika 60 roku życia. Jedna czwarta zebranej kwoty ma być wydawana jednorazowo, pozostała część w miesięcznych ratach. Analogicznie jak uprzednio powstałe warianty oszczędzania w ramach III filaru, tak i PPK charakteryzuje się dodatkowymi korzyściami fiskalnymi. Odprowadzane środki będą zwolnione ze składek na ubezpieczenia społeczne, a wypracowane zyski nie będą podlegać opodatkowaniu od dochodów kapitałowych.

Bibliografia

Buczek A. i inni, *Prawo podatkowe*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2006.

Podstawka M., *Finanse. Instytucje, instrumenty, podmioty, rynki, regulacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017.

Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn, Dz.U. 1983 Nr 45 poz. 207 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, Dz.U. 1984 Nr 52 poz. 268 z późn. zm.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych, Dz.U. 1991 Nr 9 poz. 31 z późn. zm.

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. 1991 Nr 80 poz. 350 z późn. zm.

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 1992 Nr 21 poz. 86 z późn. zm.

Ustawa z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, Dz.U. 1997 Nr 139 poz. 934 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa, Dz.U. 1997 Nr 137 poz. 926 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, Dz.U. 1998 Nr 137 poz. 887 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. 1998 Nr 144 poz. 930 z późn. zm.

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego, Dz.U. 2003 Nr 203 poz. 1966 z późn. zm.

https://www.finanse.mf.gov.pl/budzet-panstwa/wplywy-budzetowe/-/document_library_display/u2GC/view/6262209

https://www.knf.gov.pl/?articleId=62711&p_id=18

http://www.naukowiec.org/wiedza/ekonomia/elementy-konstrukcji-podatkow_1834.html

<https://pracowniczeplanykapitalowe.org.pl>

<https://rf.gov.pl/vademecum-ubezpiezonego/najczestsze-pytania>

<http://www.zus.pl>

<https://www.biznes.gov.pl/pl/firma/pracownicy-w-firmie/chce-przestrzegac-praw-pracowniczych/pracownicze-plany-kapitalowe-ppk>

https://www.knf.gov.pl/knf/pl/komponenty/img/Oprac_IKE_IKZE_2019_67694.pdf

<https://www.gov.pl/web/rodzina/ikze-limit-wplat>

<https://www.gov.pl/web/rodzina/ike-limit-wplat>